

JAK POMÓC DZIECIOM/UCZNIOM Z AUTYZMEM ORAZ ZESPOŁEM ASPERGERA ZDOBYWAĆ WIEDZĘ. ROLA NAUCZYCIELA.

mgr Barbara Golasik

Copyright by
Instytut Badań nad Demokracją

**Instytut Badań nad Demokracją
i
Studium Prawa Europejskiego
w Warszawie**

**ul. Solariego 1/1,
02-070 Warszawa
tel./fax 22/833-38-90; 833-39-90**

www.spe.edu.pl

e-mail: info@spe.edu.pl

SPIS TREŚCI

- Wprowadzenie - 6
- Czym są zaburzenia ze spektrum autyzmu? - 7
- Uczenie się osób z autyzmem - 8
- Ogólna charakterystyka ucznia z Zespołem Aspergera - 9 - 11
- Młodsze dziecko szkolne z Zespołem Aspergera - 12 - 13
- Starsze dziecko szkolne z Zespołem Aspergera - 14 - 17
- Smutna prawda - 18
- A co by było gdyby... - 19
- Wpływ zaburzeń ze spektrum autyzmu na proces uczenia - 20
- Z czym mogą mieć problem: Język polski - 21
- Matematyka - 22
- Sztuka - muzyka, plastyka, technologia - 23

SPIS TREŚCI

- Wychowanie fizyczne, taniec , teatr - 24
- Wiedza o religii i historia - 25
- Inne przedmioty - 26
- Co jeszcze może być problemem - 27
- Omówienie problemów na konkretnych przykładach - 28 - 31
- Wskazówki do pracy - 32 - 33
- Problemy z komunikacją - 34
- Co możemy zrobić? - 35
- Metody, które mogą pomóc w komunikacji - 36 - 37
- Zapamiętaj - 38 - 39
- Aby zdobywać wiedzę należy wyeliminować trudności w relacjach społecznych - 40

SPIS TREŚCI

- Co możemy zrobić? - 41 - 42
- Problemy z koncentracją i planowaniem - 43 - 44
- Nierówny rozwój umiejętności... - 45
- Nad Wrażliwość emocjonalna: - 46
- Co możemy zrobić? - 47
- Nadwrażliwość sensoryczna: - 48
- Co możemy zrobić? - 49
- Nauczyciel czyli bezpieczna osoba... - 50
- Kilka dobrych wskazówek do współpracy - 51 - 52
- Podsumowanie trudności szkolnych - 53
- Kontakt z rodzicami - 54
- Zapamiętaj - 55
- Literatura

WPROWADZENIE

Specjalista, pedagog czy nauczyciel pracujący w poradni, w szkole ogólnodostępnej czy integracyjnej, z jednym podopiecznym lub też z całą klasą, mający większe lub mniejsze doświadczenie w pracy tzw. uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych może nawet nie wiedzieć w jaki sposób dotrzeć do ucznia z Zespołem Aspergera lub autyzmem. Jak mu pomóc i jak pracować, aby osiągnąć satysfakcję ze skutecznego wspierania go oraz obserwować czynione przez niego postępy...

Niniejsza publikacja skierowana jest do tych osób - nauczycieli, którzy chcą wzbogacić swoją wiedzę, chcą umiejętnie towarzyszyć tym osobom w zdobywaniu wiedzy oraz uczyć jej używania w codziennym życiu.

CZYM SĄ ZABURZENIA ZE SPEKTRUM AUTYZMU?

Mianem 'Zespołu Aspergera' określa się najłagodniejsze przypadki autyzmu, dotyczące przede wszystkim zaburzeń funkcjonalnych. Podobnie jak wszystkie inne przypadki autyzmu jest to zaburzenie rozwoju o podłożu neurologicznym, z nie do końca wyjaśnioną etiologią, którego przyczyny na ogół nie są znane. Łączą objawy w kilku podstawowych sferach:

- ❑ kontaktów społecznych,
- ❑ komunikacji,
- ❑ sztywności zachowań i zainteresowań,
- ❑ nadwrażliwości na różnego rodzaju bodźce.

UCZENIE SIĘ OSÓB Z AUTYZMEM

Uczniowie z ZA mają średni lub też wyższy od średniego poziom inteligencji i mogą się wydawać całkiem zdolni. Wielu stosunkowo biegle operuje faktami i może posiadać rozległe informacje o faktach związanych z przedmiotem, który ich absorbuje. Jednakże wykazują oni **stosunkowo słaby poziom zrozumienia i myślenia abstrakcyjnego, jak i poznania społecznego**. W rezultacie, napotykają na pewne kłopoty w nauce, zwłaszcza dotyczące rozumienia czytanego tekstu, rozwiązywania problemów, zdolności organizacyjnych, rozwijania pojęć, wnioskowania i wydawania osądów. Dodatkowo często mają trudności z elastycznością poznawczą, co oznacza, że ich myślenie bywa mało podatne na zmiany. Często miewają także trudności z przystosowaniem się do zmian i niepowodzeń i niechętnie uczą się na własnych błędach (Attwood, 1998).

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA UCZNIA Z ZESPOŁEM ASPERGERA

Uczeń wydaje się prezentować specyficzne zachowania ponieważ:

- ma problemy z komunikowaniem się z innymi - nawiązaniem i podtrzymaniem konwersacji,
- nie lubi nawiązywać kontaktów z rówieśnikami często nie zna nawet imion dzieci z klasy,
- przejawia specyficzne zainteresowania i niewerbalne zachowania,
- może zdawać się czasem niegrzeczny z nawet agresywny, stawiający opór, chcący postawić na swoim,
- ma problem z przyswojeniem i przestrzeganiem norm społecznych,
- nie przywiązuje wagi do własnych rzeczy lub wyglądu,

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA UCZNIA Z ZESPOŁEM ASPERGERA

- nie rozumie żartów - bawią go rzeczy czy sytuacje nie zrozumiałe dla innych,
- nie zwierza się i nie mówi o sobie - jaki jest, co czuje itp.,
- trudnościami są dla niego zabawy związane z rywalizacją szczególnie na lekcjach wychowania fizycznego,
- denerwują go różnego rodzaju rzeczy czy osoby czy sytuacje - trudne do zrozumienia dla osoby neurotypowej,
- najchętniej stworzyłby swój świat po swojemu i na swoich prawach,
- zdarza mu się zatykać uszy, gdy ktoś głośno rozmawia lub wręcz przysuwa ucho do głośnika w czasie akademii czy występów klasowych,
- ma selektywność jedzenia,

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA UCZNIA Z ZESPOŁEM ASPERGERA

- nie lubi być dotykany czy głaskany, nie przepada za przebywaniem w tłumie,
- jest zajęty sobą, swoimi zainteresowaniami, ocenia świat ze swojego punktu widzenia,
- jest wybitnie uzdolniony z jednego lub kilku przedmiotów a pozostałe sprawiają mu trudności - potrzebuje pomocy i wsparcia w czasie pisania sprawdzianów czy kartkówek,
- ma specyficzną prozodię - mówi w nienaturalny, dziwny sposób.

MŁODSZE DZIECKO SZKOLNE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

Często zdarza się, że dziecko z Zespołem Aspergera **nie jest oceniane ani diagnozowane aż do czasu pójścia do szkoły**. W niektórych przypadkach występują wcześniej problemy z zachowaniem, **np.: nadaktywność, deficyty uwagi, agresja lub napady złości oraz niepokój o „niedojrzałość” społeczną**. Czasem dzieci te określa się jako „dziwne”. Jednak wbrew tym obserwacjom trafiają one do normalnych szkół. Często postępy dziecka w młodszych latach są dość dobre i zachęcające - dziecko dobrze czyta z pamięci i potrafi całkiem nieźle wykonywać proste operacje matematyczne. Gorzej jest natomiast z umiejętnościami motorycznymi, pisanie i kolorowaniem. Nauczyciele często skarżą się na „obsesyjne” zainteresowania dziecka wybranymi dziedzinami, co według nich utrudnia pracę w grupie.

MŁODSZE DZIECKO SZKOLNE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

- Większość dzieci z Zespołem Aspergera wykazuje zainteresowanie innymi dziećmi, choć być może jawnie tego nie okazują. Mają jednak trudności z zawieraniem i utrzymywaniem przyjaźni, gdyż ich kontakty z rówieśnikami są stosunkowo powierzchowne. Często natomiast zwracają się do dorosłych ze względu na ich większą tolerancję.
- Ujawniające się podczas nauki w szkole podstawowej problemy dziecka z ZA są inne u różnych dzieci: od łagodnych do poważnych i niemożliwych do zniwelowania. Natężenie tych problemów zależy od wielu czynników, między innymi od poziomu inteligencji dziecka oraz od tego, czy dziecko jest objęte jakimkolwiek rodzajem terapii. Bardzo ważny jest również fakt, czy dziecko ma dodatkowe zaburzenia współwystępujące.

STARSZE DZIECKO SZKOLNE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

- W szkole średniej wciąż najtrudniejszymi problemami dziecka są trudności w kontaktach społecznych i problemy z zachowaniem.
- W tym wieku wiele dzieci z Zespołem Aspergera wciąż uczęszcza do normalnych szkół, w których ich specyficzne problemy rozwojowe mogą być łatwo niezauważone - szczególnie jeśli są to osoby inteligentne i nie zachowują się zbyt ekscentrycznie. Ich zachowanie jest często mylnie odczytywane przez nauczycieli i rówieśników.
- Nauczyciele w szkole średniej mają mniej możliwości dokładnego poznania swoich uczniów i często przyczyn ich dziwnego zachowania czy trudności z nauką dopatrują się w kłopotach emocjonalnych lub problemach z motywacją.

STARSZE DZIECKO SZKOLNE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

- W niektórych sytuacjach np. w stołówce szkolnej, na boisku czy placu zabaw uczeń z Zespołem Aspergera może popadać w konflikty z przełożonymi, nauczycielami, innymi uczniami, którzy nie są świadomi faktu, iż jego interakcje **społeczne mogą być zaburzone**. Często prowadzi to do poważniejszych kłopotów wychowawczych. W młodym człowieku narasta stres, który ostatecznie **ujawnia się w postaci zupełnie nieakceptowanej społecznie reakcji**.

STARSZE DZIECKO SZKOLNE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

- We wczesnym okresie dojrzewania presja na dopasowanie się do grupy jest tak duża, a tolerancja wobec odmienności tak mała, że osoby te są często przez swych rówieśników wyłączone z grupy, przedrzeźniane i odrzucane. Reakcją na odtrącenie są coraz częstsze napady złości i agresji. Niestety często dochodzi do tego depresja, a nawet w niektórych wypadkach - ku przerażeniu rodziców - myśli samobójcze.
- Jeśli nie występują poważne trudności w uczeniu się , **to postępy w nauce mogą być całkiem dobre, szczególnie w dziedzinach, w których młody człowiek wykazuje duże zainteresowanie.** Te pozorne sukcesy nie pozwalają czasem dostrzec, że osoby te źle interpretują pewne informacje, szczególnie dotyczące pojęć abstrakcyjnych języka idiomatycznego. Młody człowiek ma problemy z koncentracją uwagi i organizowaniem swojego czasu.

STARSZE DZIECKO SZKOLNE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

Tolerancja na różnice indywidualne wzrasta w pewnym stopniu w późniejszych latach szkoły średniej. Jeśli młody człowiek z ZA nie ma kłopotów z nauką, to inni na ogół darzą go szacunkiem. Nastolatki z ZA potrafią nawiązać przyjaźnie z rówieśnikami, którzy podzielają ich zainteresowania komputerami lub fantastyką. Odpowiednio pokierowani młodzi ludzie z ZA rozwijają w tym wieku zdolności do socjalizacji i ogólne umiejętności „radzenia sobie” w kontaktach z rówieśnikami, co czyni ich życie łatwiejszym i przynosi ulgę ich rodzicom.

SMUTNA PRAWDA

Pomiędzy osobą z Zespołem Aspergera, która chce robić wszystko „po swojemu”, a nauczycielami, którzy kładą nacisk by zadania były wykonane tak jak w książce, powstają często konflikty.

Rodzice toczą wyczerpującą i bezowocną walkę z nauczycielami, próbując wyjaśniać dziwaczne postępowanie swego dziecka. Być może dzieje się tak dlatego, że rodzice w domu nie potrafią wyegzekwować prawidłowej reakcji na swoje polecenia, a z czasem nie są konsekwentni z powodu zmęczenia. Drugim powodem może być brak dostatecznej wiedzy ze strony nauczycieli w jaki sposób pomóc taki osobom zdobywać wiedzę.

A CO BY BYŁO GDYBY...

- Jesteś nauczycielem. Właśnie się dowiedziałeś, że będziesz miał w klasie w tym roku ucznia z Zespołem Aspergera (ZA). Czeka cię zatem interesujący rok. I nie jest to bynajmniej zawołowana sugestia byś się „zmobilizował”. **Realna perspektywa jaka się przed „Tobą” roztacza jest taka, że nauczanie dziecka z Zespołem Aspergera to pojawienie się zarówno szeregu możliwości jak i wyzwań.**
- Kluczową sprawą dla „Ciebie” jest znalezienie sposobów by nadchodzący rok okazał się dobrym doświadczeniem dla każdego dziecka w twojej klasie, także tego z tym problemem.

WPŁYW ZABURZEŃ ZE SPEKTRUM AUTYZMU NA PROCES KSZTAŁCENIA

Rozważmy z perspektywy triady zaburzeń autystycznych pewne problemy, przed którymi stoją często nauczyciele ze szkół ogólnodostępnych.

Zwróćmy uwagę na różnice w interakcjach społecznych, komunikacji oraz elastyczności myślenia i zachowania.

Przyjrzyjmy się tym problemom analizując nauczanie poszczególnych przedmiotów w szkole.

Z CZYM MOGĄ MIEĆ PROBLEM UCZNIOWIE Z ZESPOŁEM ASPERGERA

JĘZYK POLSKI

- 1) sprawność motoryczna,
- 2) twórcze myślenie
- 3) wyobraźnia,
- 4) czytanie ze zrozumieniem,
- 5) rozumienie dosłownych treści,
- 6) umiejętność przemawiania i słuchania,
- 7) występy przed audytorium oraz szanowanie starań innych osób,
- 8) pisanie na brudno i poprawianie,
- 9) problemy z interpretacją wiersza osadzonego w dużej przenośni czy fikcji literackiej.

MATEMATYKA

- 1) praca z abstrakcyjnymi wzorami - algebra,
- 2) szacowanie, wykorzystanie pojęć i zasad w różnych sytuacjach,
- 3) zadania tekstowe,
- 4) zamiłowanie do precyzji i dokładności,
- 5) problemy z geometrią i myśleniem przestrzennym,
- 6) umiejętność liczenia w pamięci może wydawać się lepsza niż jest w rzeczywistości.

SZTUKA - MUZYKA, PLASTYKA, TECHNOLOGIA

- 1) wyobraźnia,
- 2) twórcze myślenie,
- 3) użycie odpowiedniej barwy,
- 4) dosłowne rozumienie poleceń,
- 5) brak zdolności oceny,
- 6) sprawność motoryczna,
- 7) dostrzeganie istotności twórczego działania,
- 8) trudności z docenieniem stylu/twórczej działalności innych osób.

WYCHOWANIE FIZYCZNE, TANIEC, TEATR

- 1) płynność ruchów,
- 2) wyobraźnia,
- 3) koordynacja ruchowa,
- 4) równowaga,
- 5) gry zespołowe i zasady; empatia,
- 6) postrzeganie rzeczywistości z punktu widzenia innych osób,
- 7) poleganie na wzorze i naśladowanie go.

WIEDZA O RELIGII I HISTORIA

- 1) niedostateczne poczucie czasu,
- 2) życie bez dostępnych nam udogodnień,
- 3) brak wyobraźni,
- 4) specyficzna empatia,
- 5) abstrakcyjna postać Boga i Jezusa,
- 6) trudność ze zrozumieniem wpływu wywieranego przez pewne wydarzenia na ludzi oraz cywilizacje - myśleniem przyczynowo - skutkowym,
- 7) „utknięcie” w epoce, która stanowi szczególny obiekt zainteresowania.

INNE PRZEDMIOTY

GEOGRAFIA

Brak wyczucia przestrzeni, innych kultur, innych sposobów życia, stref czasowych oraz klimatycznych.

PRZYRODA

Rozważanie hipotez, przeprowadzanie testów, wykorzystywanie pojęć oraz przenoszenie umiejętności i wiedzy czyli generalizacja.

CO JESZCZE MOŻE BYĆ PROBLEMEM DLA UCZNIA Z ZESPOŁEM ASPERGERA ORAZ AUTYZMEM

- Bądź świadomy, że **normalny poziom wizualnych i słuchowych bodźców może być postrzegany przez ucznia jako zbyt wysoki lub zbyt niski**. Na przykład: brzęczenie lamp fluorescencyjnych może być bardzo drażniące dla niektórych ludzi z cechami autyzmu. Weź pod uwagę możliwość zmian w otoczeniu takich jak usunięcie zbędnych sprzętów z sali czy zmiana ustawienia krzeseł, jeśli uczeń wydaje się być zdenerwowany czy rozdrażniony przez otoczenie w klasie.

OMÓWIENIE PROBLEMÓW NA KONKRETNÝCH PRZYKŁADACH

- Ludzie z cechami autyzmu mają kłopoty ze zdolnościami organizacyjnymi, pomimo swojej inteligencji i/lub wieku. Nawet „piątkowy” uczeń z cechami autyzmu, który ma pamięć fotograficzną może nie być w stanie pamiętać o przyniesieniu ołówka do klasy, czy o terminie wykonania jakiegoś zadania. W takich przypadkach pomoc powinna być udzielona w sposób jak najmniej restrykcyjny.

Co możemy zrobić?

- Strategia w tym przypadku może polegać na umieszczeniu zdjęcia/obrazka ołówka na okładce zeszytu dziecka lub prowadzenia listy zajęć do wykonania w domu. **Zawsze chwal ucznia, który pamiętał o czymś o czym wcześniej zapominał!!!**

OMÓWIENIE PROBLEMÓW NA KONKRETNÝCH PRZYKŁADACH

- Uczniowie ci z reguły mają najczystsze albo najbardziej niechlujne biurko czy szafkę w całej szkole. Ten, który ma bałagan będzie potrzebował twojej pomocy w częstym sprzątaniu szafki czy biurka, aby mógł znaleźć swoje rzeczy. Po prostu pamiętaj, że prawdopodobnie nie dokonuje on świadomego wyboru o byciu bałaganiarzem.

Co możemy zrobić?

- Najprawdopodobniej nie jest on w stanie wykonać tych czynności organizacyjnych bez specjalnego treningu. **Spróbuj nauczyć go tego stosując metodę „małych kroków”.**

OMÓWIENIE PROBLEMÓW NA KONKRETNÝCH PRZYKŁADACH

- Ludzie z cechami autyzmu mają problemy z myśleniem abstrakcyjnym i pojęciowym. Niektórzy mogą się w końcu tego nauczyć, ale pozostali nigdy tych zdolności nie nabędą.

Co możemy zrobić?

- Jeśli pojęcia abstrakcyjne muszą być użyte, stosuj wskazówki ilustrowane, wizualne, takie jak rysunki, napisane słowa, aby wyostrzyć to abstrakcyjne pojęcie. Unikaj zadawania niejasnych pytań, takich jak: „*dlaczego to zrobiłeś?*”. Zamiast tego powiedz: „*nie podobało mi się, że rzuciłeś swoją książkę, gdy powiedziałem, że czas na gimnastykę. Następnym razem odłóż delikatnie książkę i powiedz mi, że jesteś zły. Chciałeś mi pokazać, że nie chcesz iść na gimnastykę, czy że nie chcesz przestać czytać?*”.
Unikaj pytań retorycznych. Bądź tak konkretny, jak to tylko możliwe w swoich kontaktach z uczniami!!!

OMÓWIENIE PROBLEMÓW NA KONKRETNÝCH PRZYKŁADACH

- **Nauczycielu, nie bierz złego zachowania ucznia do siebie!** Dobrze funkcjonująca osoba z cechami autyzmu nie jest manipulantem czy intrygantem, który próbuje utrudniać życie. Rzadko, jeśli w ogóle są oni zdolni do bycia manipulantem. Zwykle złe zachowanie wynika z usiłowania przeżycia doświadczeń dezorientujących czy przerażających. Ludzie z cechami autyzmu są, z racji swojej niepełnosprawności, egocentryczni. Większość z nich ma ogromne problemy z odczytywaniem reakcji innych. Co można zrobić?

WSKAZÓWKI DO PRACY

- Używaj i interpretuj mowę **dosłownie**.
- Pamiętaj, że **wyraz twarzy** i inne społeczne wskazówki mogą nie działać. Większość osób z cechami autyzmu ma problemy z odczytywaniem wyrazu twarzy i interpretowaniem języka ciała.
- Jeśli uczeń zdaje się nie wykonywać zadania, **rozłóż je** na mniejsze części i zaprezentuj na kilka sposobów (np. wizualnie, werbalnie, fizycznie).
- Unikaj **słownego przeciążenia**. Używaj krótszych zdań, jeśli odczuwasz, że uczeń nie rozumie. Chociaż prawdopodobnie dobrze słyszy i uważa, może mieć problemy ze zrozumieniem twoich intencji czy myśli przewodniej.

WSKAZÓWKI DO PRACY

- Przygotuj ucznia do zmian otoczenia i/lub zmian rutyny, takich jak zgromadzenie, zastępstwo nauczyciela, zmiana planu zajęć, uroczystości szkolne. Używaj rozpisanego lub rozrysowanego harmonogramu, aby przygotować go na taką zmianę.

PROBLEMY Z KOMUNIKACJĄ

- Jeżeli twój dobrze funkcjonujący uczeń z cechami autyzmu używa powtarzających się argumentów lub/i pytań musisz przerwać to, co może **przerodzić w ciągłą, monotonną litanię**. Logiczne odpowiedzi czy kontrargumenty rzadko przyniosą skutek. Przedmiot pytania czy argumentu nie zawsze jest tym, co go zezłościło. Częściej osoba ta przekazuje w ten **sposób informacje o poczuciu braku kontroli czy niepewności w stosunku do czegoś lub kogoś z jego otoczenia**.

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

- Spróbuj poprosić go, aby zapisał swoje pytania lub argumenty. Potem napisz swoją odpowiedź. To zwykle go uspokoi i przerwie powtarzane działanie. Jeśli to nie działa, zapisz jego powtarzające się pytania i argumenty i poproś go, aby napisał logiczną odpowiedź (być może ta, którą ty dałbyś). To odwróci jego uwagę od eskalacji słownego aspektu sytuacji i może dać mu bardziej społecznie akceptowaną możliwość wyrażania frustracji czy niepokoju. Inną alternatywą jest odgrywanie scenek związanych z tymi powtarzającymi się pytaniami i argumentami, w których podpowiadasz mu właściwe zachowanie.

METODY, KTÓRE MOGĄ POMÓC W KOMUNIKACJI

- **Inicjuj kontakty społeczne.**
- **Oczekiwania przedstawiaj w sposób jednoznaczny.**
- **Używaj prostego języka.**
- **Wzmacniaj prawidłowe odpowiedzi.**
- **Upewnij się, że podopieczni cię rozumieją.**
- **Ogranicz możliwość wyboru; zbyt duży wybór może być dezorientujący.**
- **Ucz przekładania zdobytej wiedzy na wykorzystanie jej w praktyczny sposób.**

METODY, KTÓRE MOGĄ POMÓC W KOMUNIKACJI

- **Pokaż uczniom skutki ich postępowania.**
- **Posłuż się odgrywaniem ról i prawdziwymi sytuacjami.**
- **Przeprowadź trening umiejętności społecznych i wykorzystaj Social Stories (Historyjki społeczne).**
- **Pracuj nad uświadomieniem otoczenia w dyskretny komfortowy dla twojego ucznia.**

ZAPAMIĘTAJ!

W rozmowie często osoby z Zespołem Aspergera mają nadmiernie konkretne rozumienie języka. Nam ludziom neurotypowym zdarza się korzystać z **idiomów** oraz niecodziennych wyrażen.

**Nie rozumieją znaczeń związanych
z tonem głosu!!**

Gdy jakiś kolega zapyta dziecko z Zespołem Aspergera „Czy masz gumkę...?” (w podtekście czy pożyczysz ją...). Odpowie „tak mam” i przejdzie nad tym do porządku dziennego, czyli wykonywania innych czynności nie pożyczając jej. Dzieje się tak, ponieważ do dziecka z tym zaburzeniem należy mówić jasno, dokładnie precyzując o co chodzi. Aby pożyczyło gumkę, należy mu to powiedzieć w sposób jednoznaczny.

ZAPAMIĘTAJ!

W zakresie komunikacji:

Uczeń dotknięty tym syndromem posługuje się **językiem pedantycznym**, dobiera, wręcz **cedzi słowa**, nawet w momentach zwykłej rozmowy z kolegą na szkolnym korytarzu. Może sprawiać wrażenie osoby przemądrzałej. Jego umiejętności prowadzenia rozmowy mogą ograniczać się również do **cytowania całych dialogów z ulubionych kreskówek lub reklam w telewizji**. Nie rozumiem znaczeń związanych z **intonacją głosu**. Mają również tendencję do używania **neologizmów**. Niejednokrotnie nie zwraca uwagi czy ktoś słucha, **po prostu mówi bez względu na kontekst społeczny**.

JAK SKUTECZNIE ZDOBYWAĆ WIEDZĘ?

ABY SKUTECZNIE ZDOBYWAĆ WIEDZĘ NALEŻY WYELIMINOWAĆ TRUDNOŚCI W SFERZE INTERAKCJI SPOŁECZNYCH:

- Brak umiejętności w zakresie interakcji społecznej: uczeń ma trudności ze zrozumieniem zasad interakcji społecznej - interpretuje dosłownie to, co zostało powiedziane. Ma problemy z naruszaniem strefy osobistej - stoi zbyt blisko rozmówcy lub go dotyka, ma trudności z rozumieniem „niepisanych zasad”, a jeśli się ich nauczy, może je stosować mało elastycznie.

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

- **Przedstaw dokładne oczekiwania i zasady dotyczące właściwego zachowania się.**
- **Dosłownie ucz zasad prawidłowego postępowania.**
- **Ucz, jak wstępować w interakcje społeczne, stosując historyjki społeczne poprzez modelowanie i odgrywanie ról.**
- **Wytłumacz rówieśnikom, jak mają się zachowywać w związku z trudnościami ucznia, dotyczącymi interakcji społecznych.**
- **„Posłuż się” innymi uczniami jako wskazówkami, jak należy postępować.**
- **Zachęcaj do gier opartych na konieczności współpracy.**
- **Może okazać się konieczne zapewnienie nadzoru i pomocy dla ucznia w trakcie przerw.**

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

- **Korzystaj z systemu pomocy koleżeńskiej w czasie pozalekcyjnym.**
- **Ucz dziecko jak zacząć, podtrzymywać i zakończyć grę.**
- **Ucz zasad elastyczności, współpracy i partycypacji.**
- **Ucz dzieci kontrolowania zachowań.**
- **Może się okazać konieczne, aby nauczyć dziecko technik relaksacyjnych i zapewnić mu ciche miejsce na wypoczynek.**

PROBLEMY Z KONCENTRACJĄ I PLANOWANIEM

Problemy z koncentracją:

- dziecko często nie zajmuje się zadaniem - pracą na lekcji,
- łatwo się rozprasza,
- może być słabo zorganizowane,
- ma trudności z utrzymaniem uwagi.

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

- dziel zadania na mniejsze części,
- wyznacz odpowiedni czas trwania „sesji roboczych”,
- zadawaj krótsze zadania domowe,
- posadź ucznia w przednim rzędzie,
- stosuj niewerbalne sygnały, aby zwrócić uwagę ucznia.

Małe zdolności organizacyjne:

- korzystaj z harmonogramów i kalendarzy,
- prowadź listy z zadaniami,
- pomóż uczniowi w korzystaniu z list „rzeczy do zrobienia” list kontrolnych,
- naklej obrazki na pojemnikach i na szafce,
- zostaw wskazówki obrazkowe w szafkach.

NIERÓWNY ROZWÓJ UMIEJĘTNOŚCI...

Staraj się nic z góry nie zakładać, kiedy oceniasz umiejętności. Na przykład osoba z cechami autyzmu może być specem od algebry, ale może nie być w stanie zrobić prostej operacji na kasie sklepowej. Może też mieć niewiarygodną pamięć dotyczącą przeczytanych książek, zasłyszanych wypowiedzi czy statystyk sportowych, ale nie jest w stanie pamiętać o przyniesieniu ołówka do klasy. Nierówny rozwój umiejętności jest cechą charakterystyczną autyzmu.

NADWRAŻLIWOŚĆ EMOCJONALNA:

Uczeń może mieć trudności w radzeniu sobie ze społecznymi i emocjonalnymi wymaganiami stawianymi przez szkołę:

- łatwo się denerwuje przez brak elastyczności w zachowaniu/postępowaniu,
- często ma niskie poczucie własnej godności,
- może mu trudno przychodzić tolerowanie popełniania błędów,
- może być podatny na depresję,
- może reagować gniewem i mieć ataki złości.

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

- chwal ucznia i mów mu, co zrobił dobrze,
- naucz go prosić o pomoc,
- naucz go technik radzenia sobie z trudnymi sytuacjami i ze stresem,
- stosuj strategie powtórzeniowe,
- dostarcz takich doświadczeń/sytuacji, które wiążą się z dokonywaniem wyboru,
- pomóż uczniowi zrozumieć własne zachowania i reakcje innych,
- edukuj pozostałych uczniów,
- korzystaj z wsparcia rówieśników w postaci systemu koleżeńskiego i sieci wsparcia rówieśników.

NADWRAŻLIWOŚĆ SENSORYCZNA

Nadwrażliwość sensoryczna:

- o najpowszechniejsza jest wrażliwość na bodźce słuchowe i dotykowe, ale mogą występować także wrażliwości na bodźce smakowe, na światło i kolory oraz zapachy,
- o dźwięki, które mogą być postrzegane jako wyjątkowo intensywne - nagłe, niespodziewane takie jak: dzwonek telefonu, alarm pożarowy, wysoko - tonowe ciągłe dźwięki skomplikowane, powodujące zamieszanie lub złożone dźwięki występujące np. w centrach handlowych,
- o należy pamiętać o tym że „normalna” ilość bodźców wizualnych i słuchowych może być postrzegana przez ucznia jako zbyt duża lub zbyt mała...

CO MOŻEMY ZROBIĆ?

- należy utrzymać intensywność pobudzenia na poziomie, z którym uczeń jest w stanie sobie poradzić,
- może okazać się konieczne unikanie pewnych określonych dźwięków,
- skłanianie ucznia do słuchania muzyki może kamuflować rzeczywisty problem, określone dźwięki należy minimalizować w ekstremalnych przypadkach można zastosować zatyczki do uszu,
- naucz dziecko technik relaksacyjnych i sposobów na odwrócenie uwagi w celu zredukowania poziomu stresu.

NAUCZYCIEL CZYLI BEZPIECZNA OSOBA...

Być może jedną z najważniejszych dróg budowania **wsparcia jest zidentyfikowanie tzw. „bezpiecznej osoby”**; takiej, która zna ucznia i może mu pomóc, jeśli uczeń staje się przytłoczony i zagubiony.

Ta osoba funkcjonuje jako nienatrętny pomocnik i tłumacz społeczny, który ma na celu pomagać uczniowi w umiejętnościach społecznych, komunikacyjnych oraz akademickich. Taka osoba stanowi także źródło wiedzy dla pozostałego personelu a także jest pewnego rodzaju łącznikiem z rodziną.

W szkole średniej czy w miejscu pracy osoby z ZA jest często użyteczne stworzenie tzw. „bezpiecznego zespołu”, który może zapewnić wsparcie społeczne/emocjonalne w ciągu dnia.

KILKA DOBRYCH WSKAZÓWEK DO WSPÓŁPRACY

- Należy przekonać ucznia, że dzięki pomocy i wsparciu ze strony nauczyciela - wychowawcy, będzie mógł lepiej funkcjonować wśród rówieśników.
- Należy zorganizować pracę tak, aby uczeń wiedział dokładnie, co będzie tematem zajęć i jak będzie wyglądał jego dzień czy lekcja - krok po kroku.
- Najlepiej stworzyć razem z uczniem na pierwszych zajęciach listę rzeczy, które są dozwolone na zajęciach a które absolutnie wykluczone.
- Należy wyrażać myśli jasko i precyzyjnie.

KILKA DOBRYCH WSKAZÓWEK DO WSPÓŁPRACY

- Jeśli chcemy włączyć kolegów do współpracy z uczniem należy ich dobrać w przemyślany sposób.
- Zapewnić jak najmniejszą ilość bodźców rozpraszających.
- Kierować się wskazówkami do pracy z uczniem, biorąc pod uwagę zalecenia od specjalistów.

PODSUMOWANIE TRUDNOŚCI SZKOLNYCH CZYLI SZKOLNA LOGISTYKA

- **BUDYNEK** - trudności w odnajdywaniu różnych miejsc w szkole. Uczniowie z ZA wolą kameralne szkoły i mniejszy poziom hałasu od wielkich szkolnych molochów z dużym natężeniem dźwięku!
- **KLASA** - czynniki rozpraszające, aranżacja przestrzeni klasowej - mała ilość bodźców rozpraszających, bezpieczne miejsce w klasie.
- **LEKCJA** - struktura, plany, czas, notatki, notes rzeczy niezrozumiałych, praca domowa.
- **BOISKO SZKOLNE** - szeroka, otwarta przestrzeń, słaba sprawność motoryczna, gry zespołowe.
- **NAUCZYCIELE** - przekazywanie wiedzy: wizualizacja, wykorzystanie specjalnych zainteresowań dziecka, niekonwencjonalne metody.
- **KOLEDZY** - trudności w zrozumieniu subtelnych sposobów zachowania, dyspraksje, trudności motoryczne, inne.

KONTAKT Z RODZICAMI

Ponieważ osoby te doświadczają różnych problemów z komunikacją, nie polegaj na uczniach z cechami autyzmu w kwestii przekazywania ważnych informacji o wydarzeniach w szkole, zadanych pracach domowych, czy szkolnych zasadach ich rodzicom - chyba, że na zasadach eksperymentu z jakimś ciągiem dalszym lub jeśli jesteś pewny, że uczeń opanował już tę umiejętność. Nawet przekazywanie do domu liściku dla rodziców może nie działać. Uczeń może nie pamiętać o dostarczeniu liściku albo zgubić go w drodze do domu. Najlepszym rozwiązaniem do czasu wykształcenia tej umiejętności będą telefony do rodziców. Częsta i szczegółowa wymiana informacji z rodzicami (lub opiekunami) jest bardzo istotna.

ZAPAMIĘTAJ!!!

Aby skutecznie pracować - nauczycielu:

- Należy pamiętać o przekazywaniu komunikatów jednoznacznych, krótkich zwięzłych kierowanych bezpośrednio do dziecka.
- Należy dopytać, czy dziecko zrozumiało polecenie.
- Należy uprzedzać o zmianach w rutynie czy planie dnia.
- Należy unikać przenośni czy dwuznaczności.

Asystent powinien pamiętać, że należy:

- pokazać jak zagospodarować czas wolny, np.: na przerwie,
- zachęcić dziecko do włączania się w sytuacje społeczne podpowiadając mu właściwe wzorce zachowań.

LITERATURA

- Attwood, T., (2006) *Zespół Aspergera*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak
- Bryńska, A., (2011) Deficyty komunikacyjne w zespole Aspergera. *Psychiatria i Psychologia Kliniczna* 11 (1), 46-50.
- Delacato, C., H., (1995) *Dziwne, niepojęte. Autystyczne dziecko*. Warszawa: Fundacja Synapsis
- Frith, U., (2008) *Autyzm. Wyjaśnienie tajemnicy*. Gdańsk: Wydawnictwo GWP
- Green, S., A., Ben-Sasson, A., (2010) Anxiety Disorders and Sensory Over-Responsivity in Children with Autism Spectrum Disorders: Is There a Causal Relationship?. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 40, 1495-1504

LITERATURA

- Grandin, T., (1995) *Byłam dzieckiem autystycznym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Grandin, T., Duffy, K., (2013) *Rozwijanie talentów. Ścieżki kariery dla osób z zespołem Aspergera i autyzmem wysokofunkcjonującym*. Warszawa: Wydawnictwo PFON
- Harpur, J., Lawlor, M., Fitzgerald, M. (2012) *Interwencje społeczne dla nastolatków z Zespołem Aspergera*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- Jaklewicz, H. (1993) *Autyzm wczesnodziecięcy. Diagnoza. Przebieg. Leczenie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Jaklewicz, H. (2001) *Całościowe zaburzenia rozwojowe: I. Namysłowska (red) Psychiatria dzieci i młodzieży*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL

LITERATURA

- Kotlicka-Antczak, M., (2010) *Autyzm? nie tylko dziecięcy - zaburzenia autystyczne w okresie adolescencji i wczesnej dorosłości*. W: T., Pietras, A., Witusik, P., Gałęcki (red) *Autyzm - epidemiologia, diagnoza i terapia*. Wrocław: Wydawnictwo Continuo
- Kozielec, B., J., Jagielska, G., (2005). Całościowe zaburzenia rozwoju. W: T. Wolańczyk, J. Komender (red) *Zaburzenia emocjonalne i behawioralne u dzieci* (s.68-86). Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Ooi, Y., P., Lam, C., M., Sung, M., Tan, W., T., S., Goh, T., J., Fung, D., S., S., Pathy, P., Ang, R., P., Chua, A. (2008) Effects of cognitive-behavioural therapy on anxiety for children with high-functioning autistic spectrum disorders. *Singapore Medical Journal* 49(3), 215-220.

LITERATURA

- Pietras, T., Witusik, A., Gałęcki, P., Autyzm - epidemiologia, diagnoza i terapia (2010) Wrocław: Wydawnictwo Continuo
- Pisula, E., (2000) *Autyzm u dzieci. Diagnoza, klasyfikacja, etiologia.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Pisula, E., (2005) *Małe dziecko z autyzmem.* Sopot: Wydawnictwo GWP.
- Pisula, E., (2015) *Autyzm. Od badań mózgu do praktyki psychologicznej.* Sopot: Wydawnictwo GWP.
- Rybakowski, F., Białek, A., Chojnicka, I., Dziechciarz, P., Horvath, A., i in. (2014) Zaburzenia ze spektrum autyzmu - epidemiologia, objawy, współzachorowalność i rozpoznawanie. *Psychiatria Polska* 48(4): 653-665.

LITERATURA

- Talarkowska, M., Florkowski, A., Gałęcki, p., Zboralski, K., (2010) Psychologiczne koncepcje rozwoju autyzmu. W: T., Pietras, A., Witusik, P., Gałęcki (red) *Autyzm - epidemiologia, diagnoza i terapia*. Wrocław: Wydawnictwo Continuo
- Winczura B., (2008) Dziecko z autyzmem. Terapia deficytów poznawczych a teoria umysłu. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Wing L., (2005) Związek między zespołem Aspergera i autyzmem Kanner. W: U. Frith (red.), *Autyzm i zespół Aspergera*. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL
- Zabłocki, K., (2002) *Autyzm*. Płock: Wydawnictwo Naukowe Novum

PRZYDATNE LINKI

- **Josh Muggleton** - autor publikacji i prelegent licznych konferencji i wykładów na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu, członek Brytyjskiego Towarzystwa Psychologicznego, ma tytuł licencjata psychologii (z wyróżnieniem) ma Zespół Aspergera!
- https://www.youtube.com/watch?v=tpRI2Pf_CYY
- <http://www.jkp.com/jkpblog/2011/12/interview-josh-muggleton-raising-martians/>